Izgalmas újdonságok a klaszteranalízisben

Vargha András
KRE és ELTE, Pszichológiai Intézet

Mi a klaszteranalízis (KLA)?

Keressük a személyek (vagy bármilyen objektumok) olyan csoportjait, ahol az egy csoportba tartozók egymásra „hasonlítanak”, de más csoportokba tartozó személyektől „különböznek”.

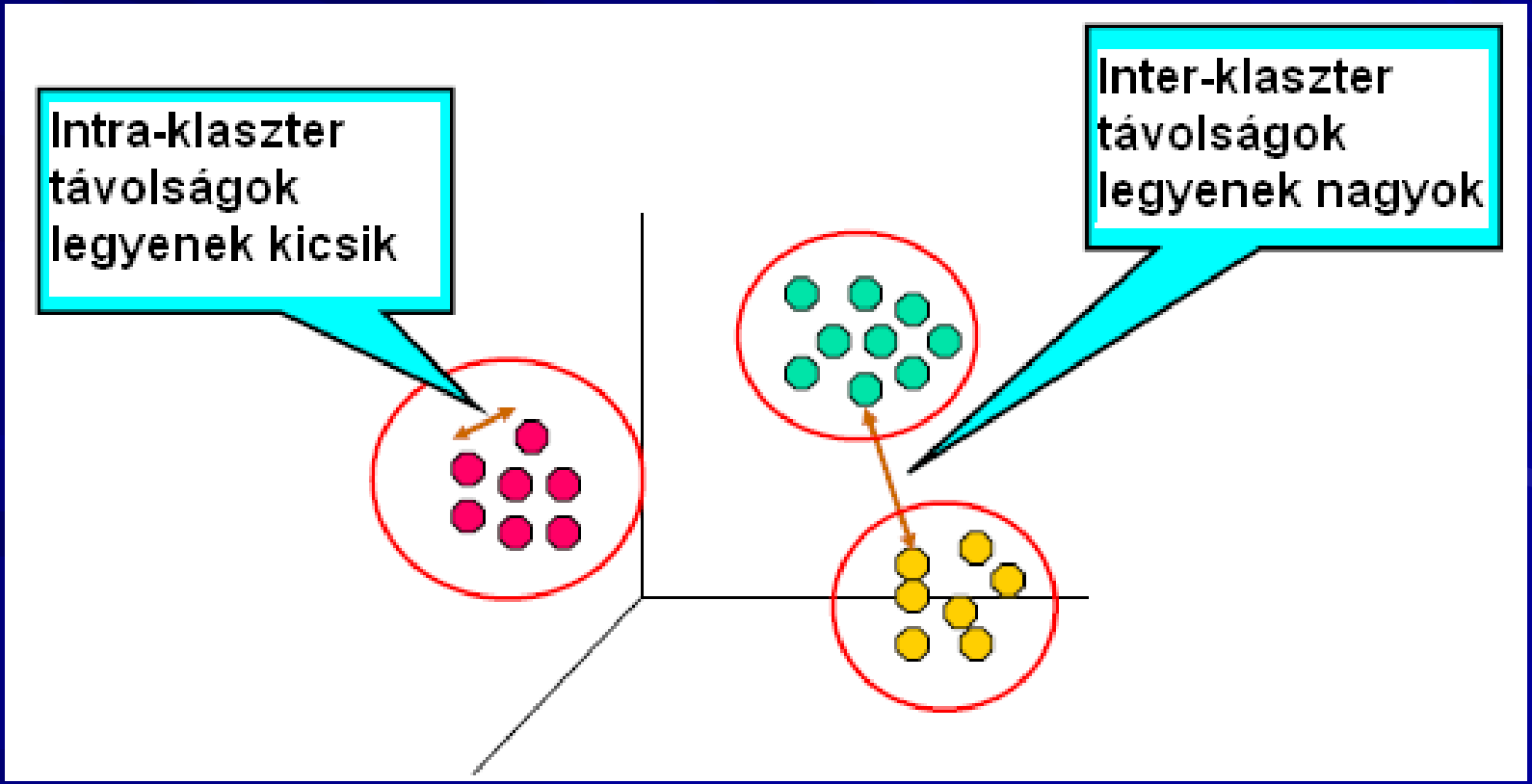

A klaszterek néha nem egyértelműek

Hány klaszter van itt?

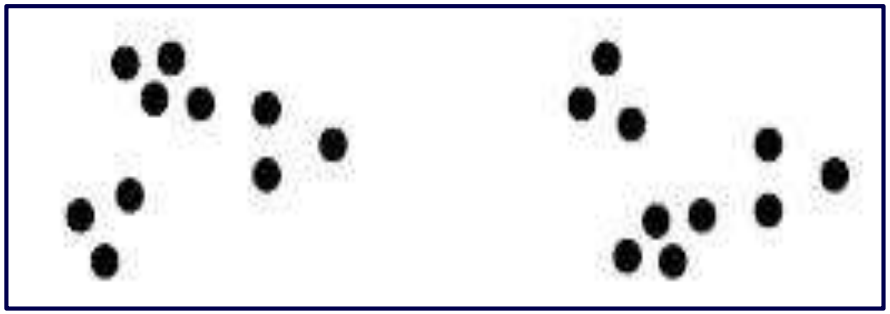

2 klaszter?

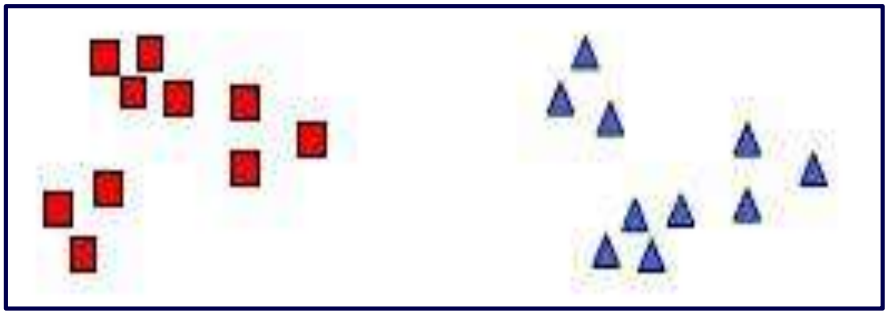

6 klaszter?

Alapvető kritérium a személyek hasonlósága, távolsága

1) A mintázatok hasonlósága mérhető két személy adatsorának a korrelációjával. Minél nagyobb a korreláció (előjelesen!), annál hasonlóbb a két személy.
2) A hasonlóságot (távolságot) leggyakrabban az adatsorbeli értékek átlagos távolságával szokták mérni (Euklideszi távolság). Egy ilyen variáns az ASED (átlagos négyzetes eltérés, Average Squared Euclidian Distance).

Klaszteranalízisek fő típusai

- Hierarchikus (HKA): egymásra épülő klasszifikációk rendszere, melyhez úgy jutunk, hogy lépésenként egyesítünk vagy felbontunk klasztereket
  - Agglomeratív: sok kis klaszterrel kezdünk, egy naggyal végzünk (ez a szokásos)
  - Osztódó: egy nagy klaszterrel kezdünk, sok kicsivel végzünk
- Nemhierarchikus (k-központú, particionáló): Esetek optimális besorolása k számú csoportba (k fix)
- Modell-alapú: Feltételezett keverék-eloszlás felbontása komponensekre

A HKA szemléltetése

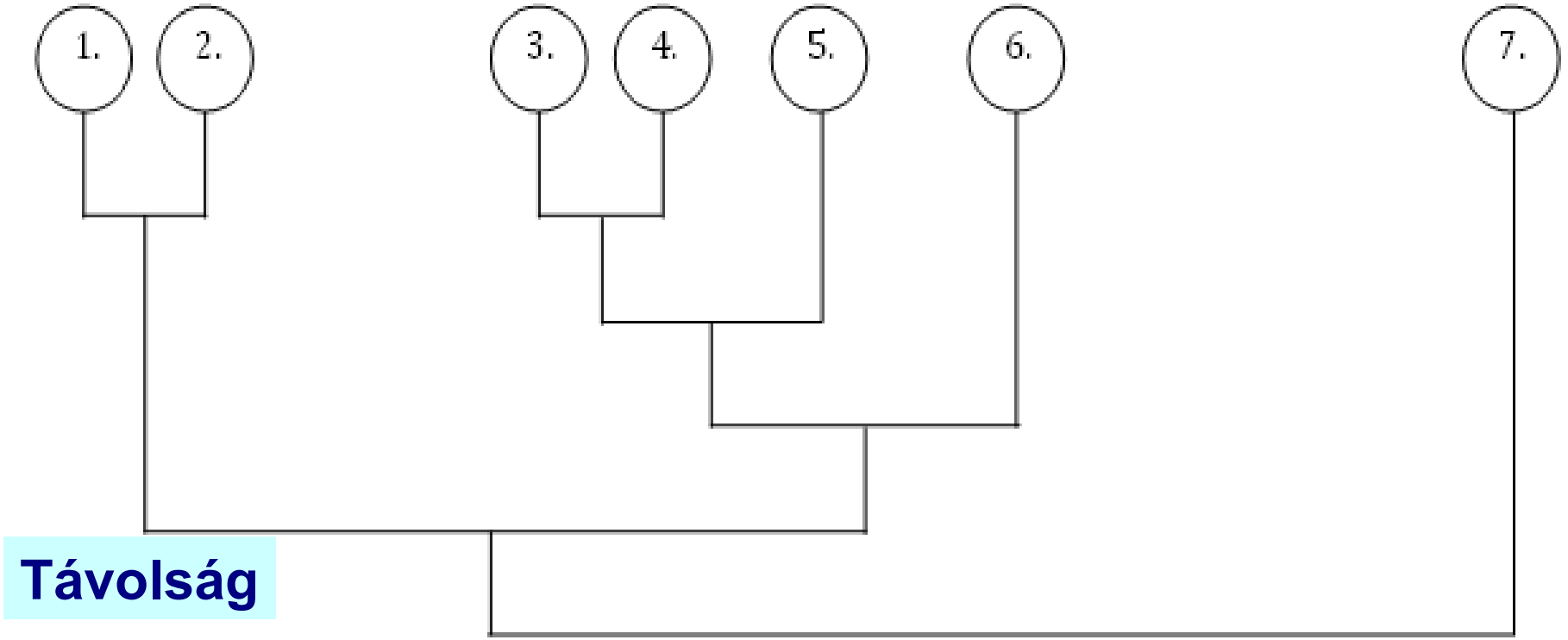

Klasztertávolság az összevonásnál

- Minimális távolság módszere (Single linkage method)
- Maximális távolság módszere (Complete linkage method)
- Átlagos távolság módszere (Average linkage between groups)
- Medián módszer (Median method)
- Centroidok távolsága (Centroid method)
- Indirekt hierarchikus módszerek
  - Ward-féle módszer
  - Átlagos távolság módszere

Egy HKA 10 és 2 klaszter között

k	EESS%	PB	SilCoef	HCátlag	HC min-max	Egyesítendő klaszterek
10	78,30	0,360	0,529	0,351	0,15-0,82	17 (22), 18 (44)
9	76,90	0,360	0,527	0,373	0,15-0,82	19 (33), 23 (56)
8	74,81	0,359	0,521	0,406	0,15-0,84	9 (190), 47 (131)
7	72,68	0,449	0,564	0,440	0,16-0,84	16 (44), 50 (76)
6	69,97	0,444	0,567	0,482	0,16-1,11	20 (162), 36 (88)
5	66,97	0,477	0,602	0,530	0,28-1,11	17 (66), 19 (89)
4	62,93	0,472	0,616	0,594	0,28-1,11	16 (120), 17 (155)
3	52,87	0,413	0,612	0,753	0,28-1,60	9 (321), 20 (250)
2	40,07	0,583	0,700	0,957	0,65-1,60	9 (571), 16 (275)

Ennek alapján próbálunk dönteni arról, hogy mely k klaszterszám megoldása tetszik

Klaszter kvalifikációs mutatók (QC-k)

- EESS%: Klaszterek által magyarázott varianciaarány (Explained Error SS)
- PB: Esetpárok mintájában az egy klaszterbe tartozás és az esettávolság közti korreláció
- SilCoef (Silhouette eh.): A klaszterstruktúra szeparáltságának egyik mértéke
- HC (homogenitási együttható): Egy-egy klaszterben az esetek átlagos távolsága
- HCátlag: A k klaszter HC-értékének átlaga
- HCmin-max: Legkisebb és legnagyobb HC

EESS%

$$EESS\% = 100 \cdot \frac{SS_{total} - SS_{cluster}}{SS_{total}}$$

- Többdimenziós eta-négyzet (magyarázott varianciaarány: MV%)

Klaszter pont-biszeriális korreláció (PB)

$$PB = r(X, Y)$$

- r(X,Y)-t az N személyből kiválasztható összes (n = N(N-1)/2) számú) pár mintáján számítjuk ki
- X: Egy klaszterbe esnek? (0: nem, 1: igen)
- Y: A pár két tagjának Euklideszi távolsága (ASED)

Alternatív formula PB-re

$$PB = \frac{M_1 - M_0}{s_{n-1}} \sqrt{\frac{n_1 n_0}{n(n-1)}}$$

- PB jelzi, hogy átlagosan mennyivel vannak távolabb egymástól a különböző klaszterbe tartozó személyek, mint az egyazon klaszterbe tartozók

Klaszter delta együttható (CLdelta)

$$\text{CLdelta} = \frac{M_1 - M_0}{s_{n-1}}$$

- A PB mutató Cohen-delta-féle változata, értelmezése hasonló PB-éhez

Silhouette együttható (SC)

Az i-edik személyre legyen

$$SC_i = (B_i - A_i)/\max(A_i, B_i),$$

ahol

A_i = átlagos távolság a saját társaktól,

B_i = átlagos távolság az idegen társaktól.

SC: az összes egyedi SC_i érték átlaga

- Értelmezés: a személyek mennyivel vannak közelebb saját klasztercentrumukhoz, mint a legközelebbi idegen klaszter centrumához

A QC mutatók típusai

- Homogenitást, kohéziót mérik: EESS%, HCátlag
- Szeparációt mérik: SC, XBmod, GDI24
- Mindkettőt mérik: PB, CLdelta
- QC-kről bővebben:
  - Desgraupes, B. (2013).
  - Vargha–Torma–Bergman, 2015
  - Vargha–Bergman–Takács, 2016

Nemhierarchikus k-központú klaszteranalízis (KKA)

- A klaszterszámot (k) előre rögzítjük
- Optimalizálásos módszer több iterációval
- A kezdő besorolás véletlenszerű is lehet
- Eseteket ide-oda tesszük (relokáció), amíg EESS% (~MV%) maximális nem lesz
- A végén homogénebb struktúrát kapunk, mint a HKA-ban
- Kiértékelés QC-k segítségével

Probléma a QC-kkel: erősen függnek a klaszter- és a változószámtól

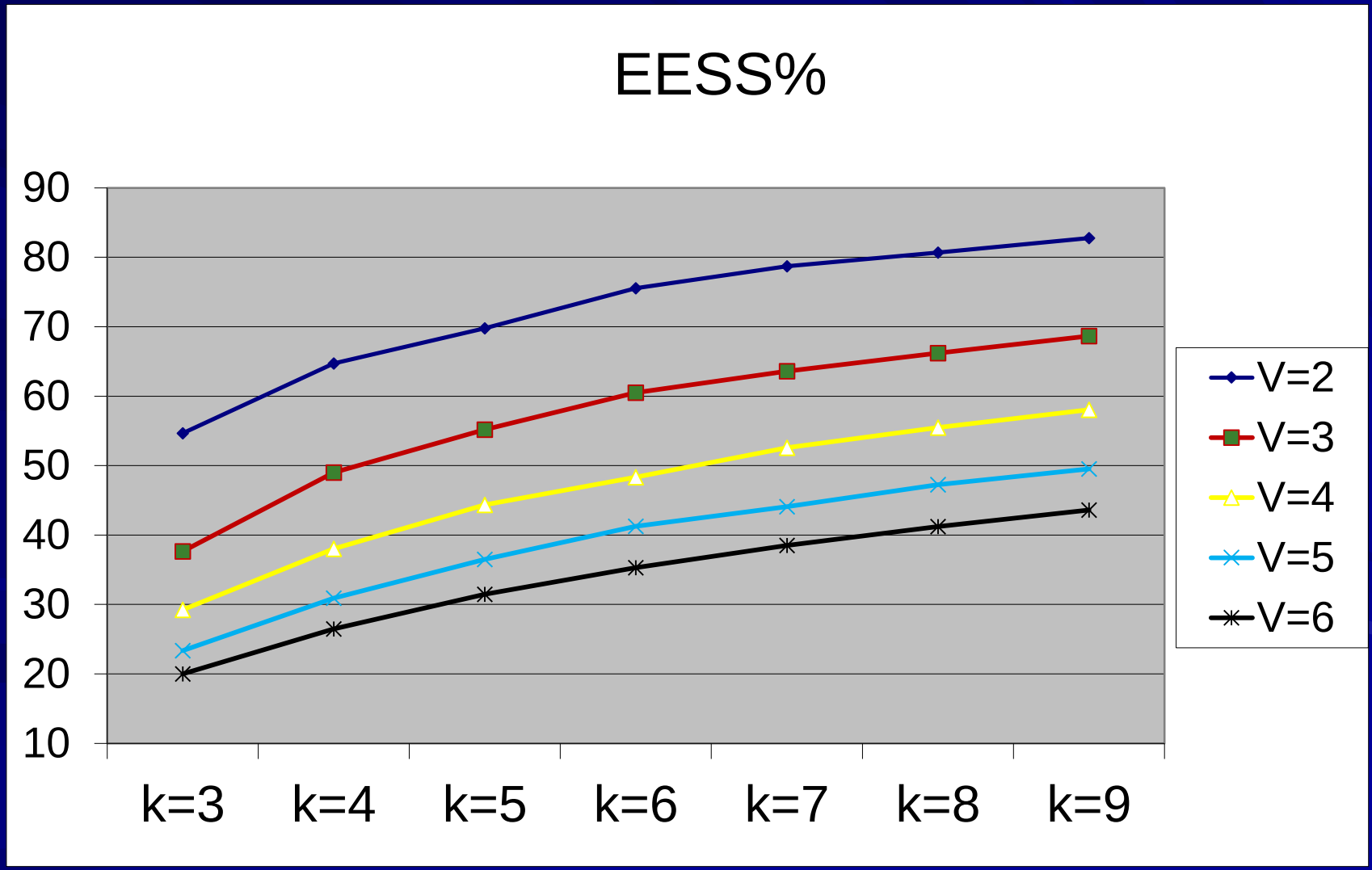

A Silhouette-együttható erősen függ a változószámtól

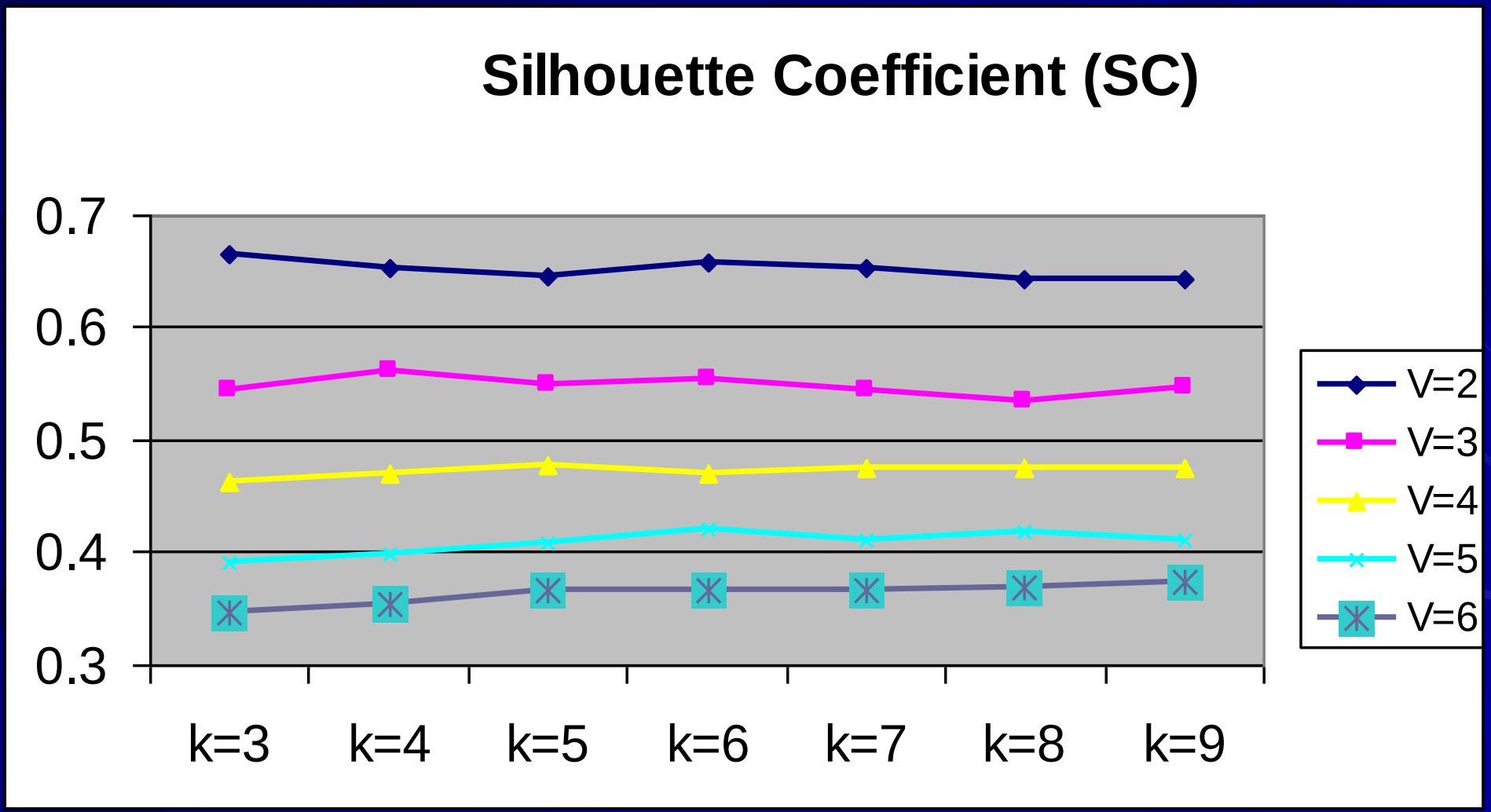

Megoldás: QC viszonyítása random mintán kapott struktúra QC-jéhez

$$\mathrm{MORI} = \frac{\mathrm{QC} - \mathrm{QC}_{\mathrm{rand}}}{\mathrm{QC}_{\mathrm{best}} - \mathrm{QC}_{\mathrm{rand}}}$$

MORI = Measure of Relative Improvement
Ez a kapott struktúra belső validitásának (internal validity) legfontosabb mutatója

(Vargha–Bergman–Takács, 2016)

Részletek

- Generálunk random adatokat ugyanannyi változóval, egymás után többször (100-szor)
- Minden random adatállományon HKA-t vagy KKA-t futtatunk (ugyanannyi klaszterrel) és kiszámítunk a struktúra jóságának a mérésére egy sor QC-t.
- A kapott QC-ket átlagoljuk (QC_{rand}) és összevetve a tesztelendő struktúra QC-értékeivel, képezzük a MORI indexeket.

Kontrollként használt random változótípusok

1. Az aktuálissal megegyező eloszlású, de független változók (adatok random permutálásával változónként)
2. Független random normális eloszlású változók
3. **Korreláló random normális változók az input változók páronkénti korrelációi alapján (változók FA-ja, súlymátrix!)**

(Vargha–Borbély, 2017; Vargha–Bergman–Kövi, in preparation)

Kétdimenziós normális eloszlás

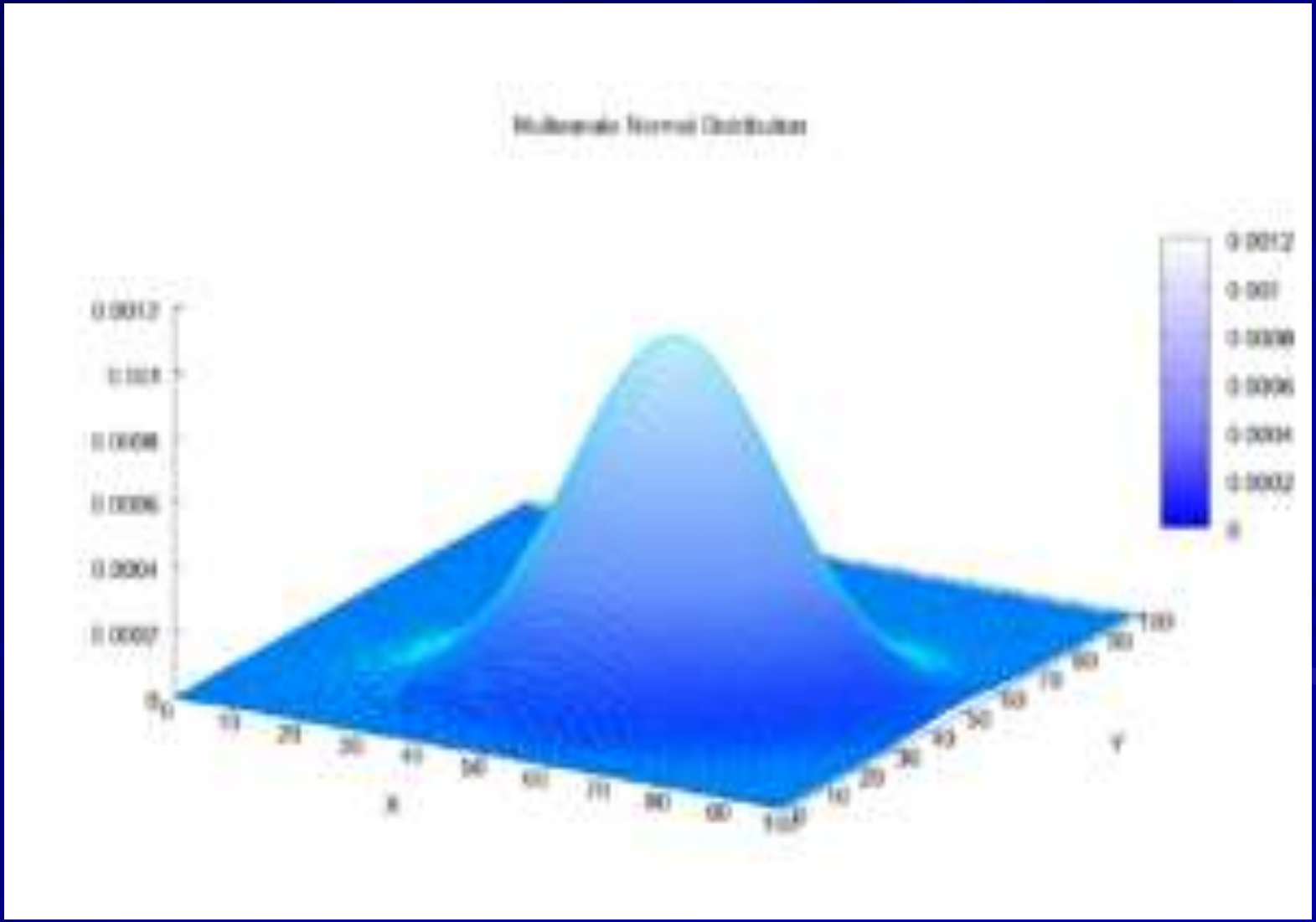

Normalitás és klaszteranalízis

- Ha az input változók többdimenziós normális eloszlásúak, csak egyetlen csúcsa van az eloszlásnak. Ilyenkor nincs értelme több típust keresni.
- Ha a normalitás sérül, megjelenhetnek a nemlineáris kapcsolatok.
- Emiatt az input változók interkorrelációit reprodukáló, random normális korreláló kontroll az egyik leginformatívabb validáló eszköz.

Klaszterstruktúrák összehasonlítása k = 5 és k = 7 között hat QC-vel, korreláló random normális kontrollal

MORI-indexek (rep = 100)

	EESS%	PB	XBmod	SilCoef	HCátlag	CLdelta
k = 5	0,21	0,18	-0,03	0,21	0,21	0,28
k = 6	0,25	0,22	0,21	0,29	0,25	0,30
k = 7	0,26	0,20	0,07	0,24	0,25	0,30

A 6-klaszteres struktúra tűnik a legjobbnak

A belső validitás QC és MORI mutatóinak használata

- Megítélhetjük velük egy struktúra jóságát
- Segítséget nyújthatnak a helyes klaszterszám megállapításához
- Összehasonlíthatunk velük különböző algoritmusokat
- Összehasonlíthatunk velük különböző klasztermegoldásokat (struktúrákat)

Két klasztermegoldás összehasonlítása a ROPstatban

- Centroid
  - Klaszterközéppontok (centroidok) páronkénti távolságainak a kiszámítása
- Exacon:
  - Kódváltozók keresztgyakorisági táblázata
  - Hasonlósági mutatók (Cramér-féle V, Jaccard index, Rand, ARand)

Külső validitás (external validity) vizsgálata

A kapott klasztereket megpróbáljuk olyan változókkal összefüggésbe hozni, amelyek nem szerepeltek a klaszteranalízis modelljében (pl. nem, kor, iskolázottság), de segítenek értelmezni és ezáltal érvényessé tenni a klasztereket

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET